

egy részével is, akikben a pártideológia a szellemi gúzsbakötöttségig sűrűsödik össze. Kétségeivel, tépelődéseivel, csalódásaival nem marad egyedül. Láncszeme lesz valami homályos földalatti szervezkedésnek, melynek sem körvonalait, sem fókuszát nem sejthetjük az író előadása nyomán. Egyszer — nem egészen véletlenül — a Gellérthegyén sétálván, gyermekes csínyet követ el: a Felszabadulás-emlékmű talapzatára ráfirkálja: „A kis nemzetek emlékezetére.” Emigrálhatna, menekülhetne — sógora Dukay Oszti, a Bécsset megszálló amerikaiak tisztje alkalmat nyújt erre — de nem fut sorsa elől. Csupán Ziót és leánykáját, Zizit, engedi el azzal a remény-szalmaszállal, hogy később majd utánuk megy, de „most itt kell maradnia”. Családja „kiszóktetése” ürügyű szolgál letartóztatására s az illegális „összeesküvés” leleplezésekor a terhelő bizonyítékok alapján a fővádoltak közé kerül. Az ügy erősen emlékeztet a Rajk-perre, jugoszláv vonatkozásait is beleértve. A vád lényege: kísérlet a magyar demokrácia megdöntésére, a jugoszláv hadsereg egységeinek támogatásával.

Itt bontakozik ki Ursy Mihály tragédiája. Látjuk, miként fordítanak hátat neki és tagadják meg egykori barátai, harcos társai; hogyan vágja szemébe a közvédlő, hogy házasságával elárulta a munkásosztályt (!), miként vallanak ellene azok, akik odaadó hívei voltak és most a fasisztákkal való együttműködéssel vádolják, mert annak idején nem akart pesti Lidicét előidézni. Betetőzésül előkerül még egy döntő tárgyi bűnjel-bizonyíték is: a zsebéből egy laboratóriumi piros ceruzavég, melynek vegyi összetétele azonos a gellérthegi emlékmű „gyalázó” felirata anyagával. Az ítélet — nem kétséges — halál. A „dühödt angyal”-nak utolsó torz vigyorgása az, hogy a hurkot egykori gyermekkori pajtása és az illegálisban odaadó híve, a paraszti Kurdi Jóska teszi a nyakára s Ursy Mihály, jó rebellis csillagászhoz illően, egy utolsó „Eppur si mouve”-val fogadja azt.

Zilahy itt szíveszerint kiírta a mondanivalóját. Ez már nem regényírói me-

se, hanem érezhetően belső átélések ki-
vetítése.

Ugyancsak élményszerű hitelképessé-
gével ad jegyzeteket Budapest ostro-
máról s magáról a „felszabadulás” fo-
lyamatáról. Nemcsak írói rutin, hanem
diplomáciai érzék is sugárzik ki abból,
ahogyan ezeket az eseményeket egy be-
számoló levél formájában találja fel,
melyet a boldogult Dupi gróf öreg ko-
mornyikja ír Dukay Oszti grófnak. Eb-
ben a komornyiki szemléletben a „düh-
hödt angyal”-nak tombolása még meg-
rázó részleteiben is valami szellemes
irónikus mázt nyer, rusztikusságaiért
bocsánatkérő, találó kifejezéseivel, be-
mondásaival.

Mélyen megrendítő rész ebben a le-
vélben Rere gróf halála. A legrokons-
zenvesebb hülye Dukay a katyuskák
üvöltése és bombazápor közepette is
naponta kijár és hagyományos szakett-
jében cilinderrel a fején, rendületlenül
hordja a vizet a pincelakóknak két
hunkorszakbéli bronz urnában (melye-
ket az öreg Dupi muzeumoknak sem
engedett át). Naponta megitat egy se-
besült halódó lovat, mignem egy teli-
találat a palota romjai alá temeti lo-
vástól és urnástól. A „dühödt angyal”
az összes Dukayak közül egyedül Re-
nének adja meg, hogy honfoglaló ősei
temetkezési módjában legyen része.

Legmegrázóbb lapok mégis azok,
amelyek Zia és Mihály vitáját idézik
fel az elválásuk előtti éjszakán. Két
élet török össze ebben a szóharcban,
melyben győztes nincs, csak vesztesek.
Zia eszelősen pakkolja letarolt életük-
nek kacatjait egy nagy bördöndbe, úti-
poggyászként az új életbe. A józan em-
ber kérdezheti, hogy a 17 évesse fel-
cseperedett Ursy Zizinek vajjon mire
lesz jó Amerikában az Ararát kastély
másfélkilós öntött bronzkilincse, I. Li-
pót pátense avagy az aranyapjú-fosz-
lány? A Dukay-park virágmagvaival és
gesztenyepalántáival esetleg még kezd-
het valamit, ha férjhezmegy egy jóra-
való bussineszemberhez.

Az Ararát befejező részében Zila-
hynak már nincsen meg az a szabados,
sokszor szertelenségéktől sem vissza-

riadó fölényes szemlélete, mint a mű első és nagyobb felében. Néhol unalmasan hosszú fejezetei vannak, melyeket a császárviccek sem tudnak eleve-nebbé tenni. Csak amikor már-már csalódni kezd a valami új után vágyó olvasó, akkor csap a cselekmény drámai magasságokba és tragikus mélységekbe, hogy a végén valóban megrázó élményt nyújtson és örökre vissza-visszatérő emléket hagyjon maga után.

Az az író szándék azonban — amely Zilahyban már emigrációs éveit alatt érezt meg, s amely sokat elvesz írás-művészetének élénkségéből, kor- és társadalombírálata meggyőző erejéből, — hogy Magyarország részvételét a második világháborúban végzetlen, szerencsétlen történelmi, geográfiai helyzetével mentse, természetesen naiv kísérletnél nem juthat tovább. Ez a felesleges prókátorkodás csak nehézkessé teszi ennek az érdekes, színes és nagyvonalú regénynek ezt a befejezését.

Zimmer Anna

A. CAMUS:

PESTIS

„Kuga”, regény, Zora - kiadás

Camus életszemléletének két eleme van: az Abszurdum és a Revolté. Az abszurdum nem más mint leszámolás a világgal. Lehetetlen a világ és lehetetlen benne az ember élete. „Pestis” című regénye elején megrázó képet fest erről az életről: az emberek dolgoznak, tülekednek s nem gondolnak arra, hogy miért. De tényleg, miért is? Azért, hogy legyen hat napig kenyér és a hetedik nap legyen mit italtat, nőre költeni. Hát érdemes ezért? És Meursault — az idegen című regény hőse — tudja az igazságot: „Minden ember tudja, az élet nem éri meg, hogy végig éljük. Az emberek azonban nem akarnak erre gondolni. Vagy a vallásban keresnek vigaszt, vagy illúziókat kergetnek s főleg mindig várnak valamit. S ebben a várakozásban lassan elmúlik az élet. Elég, hogy a halál közelebb kerüljön hozzájuk, elég tudni, hogy már semmit sem várhatnak, elég, hogy a pestis

kérlelhetetlenül és feltartóztatlanul pusztít, máris ráébrednek: az egész értelmetlen és hiábavaló. Olyan nagy távolság vágyaink és a megvalósulás között, hogy nem is érdemes megpróbálni. Mi a gondolkodó ember állás pontja ebben a helyzetben? Feladni mindent, illúziókba menekülni, mester ségesen célt teremteni, mint például a kishivatalnok, aki évekig írja egy soha el nem készülő regény első mondatát? Vagy valami mást találni? Camu válasza: át kell élni, vállalni kell és szembenézni az abszurdummal.

Meursault, az abszurdum átélésének alakja fásultan, teljesen érdektelenül semmivel nem törődve él. Ha szomszédja akarja, lehet a barátja is; ha akarja, feleségül is veheti, — hát nem mindegy? Az anyja meghal, de semm hatással sincs rá. Nincs benne semm ambíció. S végül gyilkol, csak azért mert süt a nap, és olyan mindegy, hogy meghúzza-e a ravaszt vagy sem. Az államügyésznek némileg igaza van: veszélyesebbek ezek a típusok, mint a apagyilkosok, mert ha mindenki erre a álláspontra helyezkedne, akkor az egész világ, minden élet leállna. De van benne pozitívum is: tiltakozás a világ ellen, nem az illúziók, hanem a szembenézés, az, amit a pap szemébe vág a börtönben: azt hiszi, talált valamit, hogy igaza van, holott az az egész csak öncsalás, nem ér semmit. Nekem legalább igazam van és legalább biztos vagyok önmagamban.

Mindez azonban csak egyik része Camus állásponjtjának. Nála nemcsak a leszámolást találjuk meg, mint Sartrenál a másik existencialistánál, Camus egy lépéssel tovább megy. Állásfoglalásának másik része a Revolté. Nem kell elfelejtenuk, hogy haladó emberek ezek akiket a megszállás arra kényszerített hogy kilépjenek az írói magány négy fala közül és szerepet vállaljanak a ellenállási mozgalomban. Dehát, miér harcolhat a világ abszurdumának tudatára ébredt ember? A lehetetlen kapitalista világért, vagy talán azért, hogy Franciaország is a gyűjtőtáborok országá legyen? Más célt pillanatnyilag nem lát, a világ nem nyújt reményt arra hogy mást lehet tenni. Hát akkor mi